

Войцехівська Н. К.,

кандидат філологічних наук, докторант
Інституту мовознавства імені О. О. Потебні
Національної академії наук України

ПРОКЛЬОНИ ТА ЗЛОПОБАЖАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНФЛІКТНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті на матеріалі художнього дискурсу розглядаються лексико-граматичні й комунікативно-прагматичні особливості реалізації висловлень прокльону та злопобажання, що виступають комунікативними одиницями емоційно-оцінного значення. Доведено, що вибір певного явища дійсності в побажальній формулі з негативною семантикою обумовлюється значущістю цього феномену для носія мови в різних аспектах етнокультури.

Ключові слова: висловлювання-прокльони, злопобажання, конфліктна ситуація, емоційно-оцінне значення, етнічна мовна свідомість, мовний стереотип, негативні волюнтативи.

Постановка проблеми. Сучасний діалогічний дискурс нерідко засвідчує нетерпимість до комунікативного партнера та агресивність. «Агресивність може бути словесно заміщена» [1, с. 25] у формі прокльонів і злопобажань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прокльони і побажання як специфічні знаки мови й культури завжди викликали інтерес етнографів, мовознавців, фольклористів, педагогів. Так, лінгвокультурну маркованість вербальних формул побажань у структурно-семантичному та зіставно-типологічному аспектах обґрунтовано в працях Ю. Дем'янової. Семантичні групи пейоративних побажань-прокльонів, організованих за локативно-семіотичною ознакою обрядового й релігійного простору, виокремлює А. Штейнгольдт. Лексико-семантичну структуру благо- і злопобажань за концептосферами й протиставленнями досліджено Л. Павловською. Роль прокльонів і побажань в етновиховній системі українців представлена в працях В. Завадської. Дискурсивні тактики злопобажань у російській мові описав І. І. Чесноков, а Н. А. Трофімова на матеріалі німецької мови дослідила злопобажання як тип мовленнєвого акту, прагматичні умови його здійснення, місце в діалозі та способи вираження.

Мета цієї розвідки полягає в описі прокльонів і злопобажань – як закріплених народною комунікативною практикою вербальних формул агресії в конфліктному діалогічному мовленні – з огляду на їхні функціонально-прагматичні та лексико-семантичні складники. Досягнення мети зумовлює вирішення низки завдань, а саме: дати визначення поняттям прокльону та злопобажання; класифікувати типи висловлювань із загальним значенням прокльону чи злопобажання; виділити специфічні комунікативні одиниці й мовленнєві формули зі значенням негативного побажання, їх лексико-семантичні та прагматичні особливості.

Виклад основного матеріалу. Прокляття чи прокльон, чи злопобажання — це висловлювання, в яких реалізується психологічна агресія мовця на відповідні дії його співрозмовника, а тому вони «несуть у собі згусток негативної енергії і вживаються зі свідомим наміром накликати нещастя на ту людину, на яку звернені» [2, с. 513]. В. Жайворонок називає прокльони лайливими висловами, що виражають ненависть до когось або чогось, різкий осуд, велике обурення кимось або чимось [3, с. 486], напр.: «Сказано у бумазі, що не так хвямілія стоїть: у нових бумагах – Боруля, а у старих – Беруля!.. **Бодай тому писареві руки назад лопатками повикручувало, що написав Беруля...**» [4, с. 169-171]; *Усе б тільки по шинках швендяв. А щоб ти у коноплях утопився!*» [5, с. 78-79].

Прокльони і злопобажання посідають особливе місце в комунікативному кодексі українця як такі, що обумовлені етнопсихічно та гендерно, вони становлять стереотип мовленнєвої поведінки й відображають специфіку національної мовної свідомості [6]. Так, напр., у романі П. Куліша «Чорна рада» прокльони старих козаків на адресу гетьмана Брюховецького мимовільно витворюють цілу картину ціннісних орієнтацій суспільства свого часу: апелюють до совісті зрадника, спокоєвничих українських святих, погрожують розладами фізичного й психічного здоров'я, лякають Страшним судом (кульмінаційний момент у християнському віровченні):

«Пропадайте ж, ледаціці! Щоб вас так щастє-доля покинула, як ми вас покидаємо! Пху! Плюю й на той слід, що топтав із паливодами! Плюйтей ви, батьки. <...> а на прощанне скажем сьому Іродові, чого ми йому бажаємо: воно ж йому й не минеться».

От почали діди виходити з колеса. І зараз перший, обернувшись, плюнув на свій слід й каже: «Щоб побив тебе невітський сором, як ти нашу старість осоромив!» І другий плюнув да й каже: «Щоб на тебе образи падали!» І третій: «Щоб тебе пекло та морило! Щоб ти не знав ні вдень, ні вночі покою!» І четвертий: «Щоб тебе, окаянного, земля не прийняла!» І п'ятий «Щоб ти на Страшний суд не встав!» [7, с. 143].

Злопобажання й прокльони протиставляються благопобажанням на основі опозицій: *зло – добро, чужий – свій, лівий – правий, чорний – білий, смерть – життя, верх – низ, недоля – доля, кривий – прямий, нещастя – щастя* тощо [8]. З цього погляду, прокльони і побажання лихого трактується як символічне вилучення адресантом «свого» зі стану «своїх», перетворення його на «чужого» за вчинене зло в будь-якому його вияві [8]. Перетворення на «чужого» супроводжується «побажаннями» морально-невдоволення та смутку; різних хвороб і навіть смерті;

злого року; нещастя; бідності, безгрошів'я та банкрутства; знищення або пошкодження матеріальних цінностей співрозмовника [9, с. 144-145].

Компоненти зло побажань найчастіше стосуються передчасної, не-свої або не-людської (тваринної) смерті та мук після неї, напр.: «Щоб вас лиха година ще до вечора забрала!» [10, с. 363]; «Щоб ти здох як собака» [11, с. 3, 37]; «Ви у пекельному вогні будете конати!» [12, с. 197] тощо. Як бачимо, до структури злопобажання залучаються зооніми – найчастіше ті, що наділені народною уявою певним символічним значенням: «пес», «собака» (уособлення брехливості й підступності), «вовк» (символ зла, жадібності, жорстокості, лицемірства, брехні, кровожерливості), «крук» (віщун нещастя, лиха, смерті), «зозуля» (вісниця довгого віку, символ туги за життям, за минулим, за красою): «Щоб вам пси очі повигризали!» [13, с. 409]; «Собачу матір тобі під бік!»; *Бодай тебе вовки з'їли!*; *Щоб над тобою круки кричали!*; *Щоб на тебе ворони каркали!*; *Щоб ти зозулі не чув!* [14, с. 419-423].

Побажаннями смерті є також висловлення, «пов'язані із землею» [8], напр.: «*Земля би ти побила; А бодай тебе земля не прийняла!*» [14, с. 418]; «*Щоб над тобою земля затряслась!*» [14, с. 421]. Значущістьетносимволуземлі підкреслюється постійними епітетами «свята», «сира»: *Щоб тебе сира земля проковтнула з вогнем та димом!* [14, с. 422]; «*А щоб вас та землянька свята по смерті з гробів повикидала!*» [15, с. 209].

Із загальною семантикою «бажаю тобі смерті» вживаються слова *Щоб тебе одмовина взяла!* *Щоб тебе наперед п'ятами понесли!*; *Черви б тебе поїли!* [14, с. 420-422] тощо. Сюди ж зараховують побажання довгого життя за відсутності здоров'я: *Дай ти Боже вік, а здоров'я ніт – прокляте, довге житє в хоробі тяжке і страшніше від смерті!* [11, с. 217].

Побажаннями лиха вважаються вирази, побудовані на протиставленні *верх-низ*: *Щоб тебе горою підняло!*; *Щоб тебе взяло та понесло поверх дерева* [16, 90]), оскільки «людина, як істота грішна, до небожителів не належить; піднятися їй на символічний верх — лихе побажання» [8].

Часто українські прокльони і побажання зла апелюють до хвороби — поняття, що в слов'янських мовах виражається словами із коренем *xvor-, *bolj-, *slab– або заперечними дериватами *ne-mogt-, *ne-dugъ-, *ne-sъdorov– [17, с. 225] та сприймається у традиційній народній культурі як результат дії демонів і нечистої сили. У структурі негативних побажальних конструкцій містяться назви хвороб і різних недуг (трясця, грець, корчі, кольки, сказ та ін.), напр.: *Щоб на тебе хвороб «та стогнати!»; Хай тебе хундя (лихоманка) потрясе!*; *Чума б вас забрала!* [14, с. 421]; *А щоб тебе обпали корчі* [14, с. 19]; *Щоб тебе трясця вхопила, чортового сина!* [10, с. 408].

Нерідко в прокльонах та злопобажаннях міститься вказівка на атмосферні явища та явища природи, що в народній культурі пов'язувались із впливом демонів і нечистої сили, напр.: *В росі, яка нас оплаче, хай втопиши ти* [18, с. 41]; *Бодай тебе буря вивернула!* [14, с. 419]; *Щоб тебе блискавка запалила!* [14, с. 420]; *Щоб тебе зрому му било, хату спалило, вітром попіл розвіяло!* [14, с. 422] тощо. Відгомони уявлень про божественну силу сонця зафіксовані в лихих побажаннях: *Щоб ти крізь сонце про-*

йшов!; *Щоб над тобою світ не світаві сонце праведне не сходило!* [14, с. 421].

Поряд із нижчими божествами і демонами в злопобажаннях, прокльонах та закляттях (присягах) містяться імена «найвищих за рангом» богів – Перуна, Сварога (Дива, Дія), Дажбога, Волоса, Хорса, напр.: *Щоб на тебе Див прийшов!*; *Перун би тя трафив!* [14, с. 420-421] тощо. Вказівка на зловорожі людині божества – лихо, біду, горе – міститься в прокльонах і злопобажаннях типу *Гонило би тобою, як вітер лихом* [11, с. 228]. Сюди ж зараховують вирази з компонентом «лиха (зла, нещаслива, нагла, куца) година (час)»: *Хай поб'є лиха (нагла) година* [19, с. 178]; *Щоб тебе не минула лиха година* [3, с. 336]. Розуміння доброї і злої долі, відлучення від «добрих», «чистих» сил породжує злопобажання на кшталт *Бодай тобі долі не було* [19, с. 62], *Гнала би сі за тобов лиха доля* [4, с. 345].

Особливе місце в системі прокльонів займає опозиція *цілий-нецілий*. Неціле, частина виступає деструкцією, порушенням цілісності: *Щоб ти лопнув* [16, с. 194]; *Спух бис як бубень* [3, с. 218]. В українській мові неціле є також метафоричним переосмисленням процесу псування продуктів: *А щоб ти скис* [19, с. 129]; *А, щоб ти злиз!* [20, с. 209].

Рідше в злопобажаннях міститься лексеми на позначення матеріального неблагополуччя: *Щоб тобі ні кола, ні двора!* [14, с. 423], *Бодай тобі було пусто!* [14, с. 419]; *Нужда б тя побила!* [14, с. 420]; й одиниці, пов'язані з вірою Христа: *Хай прокляття паде на твою голову, як на Пилата* [21, с. 119] та ін.

Важливе місце у творенні висловлень-прокльонів і злопобажань відіграє число (3, 7, 9, 100 і 1000), напр.: *Хай праведний Бог вам потроює гнів!* [18, с. 214]; *Бодай тобі сім раз на день пусто* [14, с. 420]; *Щоб ти пішов під дев'яту налю!* [14, с. 423]; *Сто чортів тобі в потилицю* [4, с. 132]; *Тисячу болячок тобі в печінку!* [14, с. 420]. Вживання магічних чисел не є випадковим. Первісно формули словесної магії (лікувальної чи замовної), злопобажання містили операції з числами, функцією яких було доведення негативної емоції до крайньої напруги шляхом багаторазового повторення й таким чином створення лікувального ефекту – позитивного психічного стресу. Втративши свої магічні функції, злопобажання перетворились на мовленнєву звичку, нумерологічний компонент лишив за собою роль підсилення емоції чи оцінки, нагнітання, збільшення, примноження [22, с. 365].

Як будь-які мовленнєві акти, прокльони та злопобажання підпорядковуються основним законам комунікації, є дієвими засобами мовленнєвого впливу, самовпливу та маніпуляції, а також обслуговують різні ситуації спілкування. Зокрема, через вживання лайливих формул відбувається порушення комунікативної рівноваги, пониження соціального статусу адресата, послаблення його комунікативних позицій, підсилення негативних емоцій через їх «викрикування», поглинання емоції, що її переживає адресант тощо [6]. Відповідно, комунікативною метою мовця-автора прокльону / злопобажання є бажання змінити самопочуття адресата, примусити його відчувати сором, незграбність, провину, страх за своє здоров'я або за здоров'я своїх близьких, добробут тощо.

За комунікативною інтенцією (тобто на кого / на що спрямовує своє злопобажання адресант) прокльони поді-

ляються на прямі та непрямі висловлювання. У першому типі висловлювань втілюються побажання адресантом зла, спрямовані безпосередньо на адресата, напр.: *Щоб ти ногу зламав! Щоб ти осліп!* тощо. Другий тип прокльонів направлений на заподіяння шкоди майну адресата: *Щоб твоя домівка стала порожньою! Нехай у твоєму горді всі саджанці пропадуть!* та ін. [9, с. 145-146].

У дискурсі прокльони і злопобажання виконують низку комунікативних функцій, як-от: емоційного тиску, аксіологічну, терапевтичну, оберігальну, ідентифікаційну тощо. Крім того, дослідниками виділяються прокльони та злопобажання, функціональне значення яких виявляється лише в ситуації спілкування. Г. Гадамер радить розглядати ці окаянізми у вербальному оточенні: прокльони, як і доброзичення, отримують статус висловлювання лише в акті розуміння, тобто, їх можна осмислити лише в діяльнісному контексті [23, с. 66].

Звернення до темних сил має місце на заключному етапі діалогу та передає максимально (вкрай негативне) емоційне забарвлення.

Прокляття виникає в дискурсі за умов, коли принаймні один із його учасників не в змозі продовжувати комунікативну боротьбу, але при цьому не має намірів поступитися. З цією метою в його мовленні з'являються т. зв. «чортихання», прокльони, побажання зла. У висловленнях зі значенням «злочиствості» та понятійним змістом зловорожості, зазвичай, використовуються дієслова, що несуть у собі негативний фізичний вплив на адресата або небажаний для його фізичного стану. Універсальним засобом є наказовий спосіб дієслів, напр.: *Хай тіло твоє лежати не похованим і вітер хай розвіє порох проклятого сина!* [24, с. 249]; *Хай прокляття впаде на твою голову* [21, с. 119]; *Хай тобі язик зісохне!* [12, с. 24].

У виразах типу *А щоб тебе заціпило!*; *Щоб ти пропала!*; *А щоб їм повикручувало!* [12, с. 148-149, 161] засвідчуємо вживання *щоб*: а) для висловлення побажання у знач.: *хай*; б) для вираження недобрих побажань комусь (перев.усполуч. з дієсловами або прислівниками, що виступають у функції предикативних слів) [25, с. 600].

У таких формулах поряд із дієсловами можуть вживатися заперечні частки, напр.: *Щоб ви не знали утіхи в старих літах, щоб ви не мали поради в своїх дітях!* [26, с. 148]; *Хай до смерті не матимеш ти спокою* [24, с. 249].

Рідше висловлення злопобажань утворюються дієсловами умовного та дійсного способу (майб. часу), напр.: *Язык без кісток! Дивись, бо вивихнеш!* [5, с. 84-85]; *Вас поглине вогняна геєнна!* [12, с. 198]; *А кольки б її скололи!* [12, с. 176]; *Дош би тебе намочив, а мороз би ухопив за вуха* [27].

У конфліктному дискурсі поряд із прокльоном-погрозою вживаються інвективні засоби на позначення агресивного характеру взаємостосунків комунікантів, номінації предметів і об'єктів знеціненого матеріального світу, богохульства. При згадуванні нечистої сили, демонів (біс, дідько, водяник, русалка, мавка) найбільше остерігаються чорта – язичницького божества, що після прийняття християнства було проголошене демоном.

З погляду етимології, *чорт* – слово праслов'янського походження без відповідників в інших індоєвропейських мовах, яке набуло значення «злий дух» у східно- й західнослов'янських мовах (у словенській, очевидно, внаслідок

док її зв'язків з останніми). Воно не має остаточно встановленої етимології, однак пов'язане з *čersti, *čьrtъ «той, хто рие (земляний, підземний дух)», *čerti, *čьrto (<іс. *(s)ker-) «скалічений, обтятий», р. черта, чертуть (магічне коло) та їх відповідниками; čarъ «чари» тощо [28, 344]. Сама ж назва *чорт* пов'язана зі словом *чорний* (темний, чорнота (пітьма), тому що й справді чорт, за народними легендами, утворений із мороку і брудної піни [29, с. 59]. Саме тому «сильним» ефектом володіють в усіх народів злопобажання-відсилання адресата до чорта як до «нечистої» сфери: *Дмитре, чорти б тебе брали!* [10, с. 361].

У дискурсі «чортихання» є директивно-експресивним висловленням, спрямованим на розрив комунікативного контакту, що виражає крайній ступінь роздратування й агресивності мовця, напр.: СКУЛЬПТОР. *Стільки творчої праці пішло намарне. І що тепер скаже критика?* АННА. *Скаже вам правду.* СКУЛЬПТОР. *Ідіть до чорта зі своєю правдою* [12, с. 200201]; МІСТИК. *Я погодився з долею, як треба помирати, то треба.* СКУЛЬПТОР. *Забірайтеся до чорта!* *Вмирайте собі деінде* [12, с. 202].

Існують прокльони, утворені з інвективних (лайливих) лексем (назв «тілесного низу»). Напр., прокльон *Щоб задниця по шву розійшлася* виражає крайнє невдоволення, обурення чіми-небудь вчинками, діями: *Щоб у тебе задниця по шву розійшлася, щоб твоя дружиницька з кумом повелася* [1, с. 177].

Рідше прокльон набуває у дискурсі більш м'якої форми, що зумовлюється історичними традиціями українців. Так, модифікованим варіантом поширеного донедавна в Галичині прокльону польського походження *Кров би тебе заляля!* виступає *Кров би тебе не гріла!* [30, с. 241]. З метою пом'якшення інвективи також вживаються зменшувально-пестливі суфікси. Популярний західноукраїнський прокльон-лайку німецько-польського походження *Шляк би тебе (вас) трафив!* у певних ситуаціях спілкування вимовляють як *Шлячок би тебе трафив!*, або з додаванням епітету *Шлячок би тебе ясний трафив!* [30, с. 241].

Питомо українським способом лягтися є вживання псевдопрокльонів та прокльонів із запереченням, напр.: *Щоб тобі голову потилицею назад повернуло!*; *Щоб тебе чорти не забрали!* Такі вислови дають можливість людині емоційно розвантажитися і не нашкодити словом адресатові [30, с. 241]. Ще одним способом зняття емоційної напруги є заміна займенника другої особи займенником третьої особи або ж іменником (іменниковим зворотом). Негативні побажання спрямовують не на адресата, а на якийсь пов'язаний із ним предмет, процес тощо.

Цікавими для розгляду є прокльони / побажання зла, звернені на самого автора (*Щоб / нехай мені...; Бодай / щоб я...; Щоб мене... тощо*). Такі висловлення мають значення не формул-побажань лихого, а, вживаючись у сполученні з дієсловами або прислівниками, виражають а) заперечення попередніх дій, вчинків і т. ін.: *Ото як хочеш узнати, хто був у лісі, то й почнеш, наймаючи, під'юджувати: Та тебе не візьму, Остапе, бо ти дуже добре у ліс стежку знаєш. – Хто – я? Та щоб мені... та зроду-віку... То он Семен крав* [31, с. 87]; б) для заперечення співрозмовника у вірогідності сказаного: – *Коли брешу, Нехай бог карає!* – *Не бог, а ми. Признавайся!* – *Нащо б мав ховати. Нехай, боже, Щоб я був проклятий!* [32, с. 84]; в) для вираження / підсилення клятви: – *Чи будеш вірно служи-*

ти людям своїм? – Клянусь. – А якщо відступиш? – **Нехай земля поглине мене** [33, с. 250].

Прокльон не передбачає обов'язкової реакції адресата. Але у випадку її наявності йдеться про: 1) згоду (у випадку, якщо прокльон спрямований на третю особу); 2) незадоволення, обурення або 3) прокльон у відповідь. Таким чином, побажання недоброго можуть бути особливостями комунікативної поведінки одного (1) або обидвох мовців (2), пор.: (1) МАРІКА. *То чому я не можу [на вечорницях цілуватися]?* НАСТЯ. *От і гостра на язик! **Щоб ти пропала.*** МАРІКА. *Кажуть люди, що я пішла в маму.* НАСТЯ. *А щоб їм повикручувало!* [12, с. 148-149] – агресивно налаштованим є адресат; (2) НАСТЯ. *Підеши за Мольнара, чи ні?* МАРІКА. (Відштовхує матір). – *Ні! Ніколи.* НАСТЯ. *То ти матір штовхаєши! То ти така дочка! Забирайся мені з хати!* МАРІКА. *І заберуся. **Хай пропаде ця ваша хата, і ваш Мольнар, і ваші статки.*** НАСТЯ. *Та щоб тобі язик викрутило, та щоб тобі ноги понідривало!* [12, 169-171] – агресивно налаштовані обидва мовці.

Деталізуючи приклади, в яких автором злопобажання виступає матір Маріки, нагадаємо про педагогічний вплив таких виразів. Прокльони належать до народних способів морального впливу на особистість, засобів корекції її поведінки. Відомо, що батьківське лихе слово, сказане проти дітей спересердя, має особливу силу, адже, як кажуть: батькова і материна молитва із дна моря виймає, а прокльони в калюжі топлять.

Вказівка на рід, родину не випадкова в злопобажаннях, оскільки «упродовжбагатьохвіків у свідомості народу живе культ матері, культуру; з давніх-давенутвердивсяпогляд на родину як на святиню»[22, с. 364]. Чи не найтяжчою карою долі вважалось бездітне життя, втрата зв'язку покоління, напр.: *Щоб ваш пропав собачий рід!*; *Щоб твій корінь звівся!*; *Щоб твоєкодлозвелось!* [14, с. 421]. Вказівка на родинні зв'язки міститься також у негативних побажаннях, що вказують на значення виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків і старих людей, на важливості в житті людини соціального статусу й схвалення чи несхвалення її вчинків колективом: *Печінка б їм вилізла і діти у вічі наплювали!*; *Щоб від тебе одреклись онуки!*; *Щоб твоя могиладиким маком заросла!*; *Щоб ти не мав утіхи в старих літах!*; *Щоб тебе люди не знали!* [14, 419-423].

Оскільки прокляття – це найсильніша з погляду передачі негативних емоцій тактика, після неї відбувається припинення взаємостосунків комунікантів, напр.: НАСТЯ. *Я твоя матір і маю знати, що ти робиш! Це моя повинність.* МАРІКА. *Не забувайте, що я вже не дитина.* НАСТЯ. *Як ти до мене говориш? Я тобі всі боки обіб'ю!* МАРІКА. *Вже не обіб'єте.* НАСТЯ. *І хто мені не дозволить?* МАРІКА. Я. НАСТЯ. *Тьфу! От і дочекалася донечки. Ходить ночами, злягається з тим Іваном і ще пащекує до мене. **А щоб тобі язик покрутило!*** МАРІКА. ***Виходить з хати*** [12, с. 167-168]. Як бачимо, прокльону передувала конфліктна ситуація, у якій один із мовців, через своє невдоволення комунікативними діями опонента, переживає внутрішнє напруження, можна навіть сказати стрес. Намагаючись зняти з себе це напруження, мовець залякує співрозмовника, використовуючи прокльон. Однак після злопобажання комунікація припиняється.

Розрив комунікації, коли злопобажання стає «останнім аргументом», часто відбувається в діалогах із нерівно-

правними партнерами, напр., як реакція на зухвалу поведінку молодшого до старшого: ОДАРКА. *Та відпусти ж бо її руку, відпусти!* ОЛЕКСІЙ. (не відпускаючи руки, аж заповуменів). *Якби не ви були паньматка моєї квіточки, то я б подумав, хтось інший сказався!* ОДАРКА. *Он як! **Хай тобі твої слова губи поपालять!***[5, с. 91-92].

Висновки. Отже, прокльони та злопобажання як вербальні еквіваленти фізичної агресії широко представлені в українському конфліктному діалогічному дискурсі й виконують у ньому функцію дестабілізації взаємостосунків мовців, ескалації чи деескалації комунікативного напруження. Вони можуть вживатися на будь-якому етапі інтеракції, здебільшого у завершальній фазі, та сприяють припиненню комунікації. Такі лайливі вислови спрямовані на маніпуляцію співрозмовником; вони етнопсихічно, гендерно обумовлені та функціонують у формі національних стереотипів. У семантиці негативних волонтерів яскраво проглядають залишкирелігійно-міфічних поглядів і вірувань праукраїнців, відображаються ціннісні орієнтації етносу через типовість негативної реакції на різні явища дійсності. Лексико-семантичними компонентами висловлень негативних побажань є дієслова руху, лексеми-назви «тілесного низу», недуг/хвороб, демонічних персонажів і ворожих людей, назви негативних суспільно-побутових явищ тощо. Граматичними засобами злочиливості виступають, як правило, прості окличні речення з дієсловами наказового, рідше умовного та дійсного способу. Об'єкт злопобажання (адресат чи пов'язаний з ним предмет, процес) виражаються займенниками другої особи однини (пряма форма вираження), рідше третьої особи (непряма форма вираження). Перспективним є опис інших тактик і прийомів агресивної конфліктної поведінки в дискурсі.

Література:

1. Ставицька Л. О. Українська мова без табу : словник нецензурної лексики та її відповідників / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2008. – 454 с.
2. Юськів Б. Н. Образ-концепт правопорушника (злодія) в мовній свідомості українців / Б. Н. Юськів // Ученые записки Таврического національного университета им. В. И. Вернадского. – 2011. – Том 24 (63). – № 2. – Часть 1. – С. 507-515.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
4. Карпенко-Карий І. К. Вибрані п'єси / І. Карпенко-Карий. – К. : Дніпро, 1976. – 304 с.
5. Шулаков В. О. Гріх мій?!: п'єси / В. О. Шулаков. – К. : Пульсари, 2002. – 296 с.
6. Дем'янова Ю. О. Національно-комунікативні особливості паремійних формул прокльонів та злопобажань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrtmova.com.ua/zmist-zhurnaluvipusk-12/>.
7. Куліш П. Чорна рада / П. Куліш. – Харків: Фоліо, 2006. – 287 с.
8. Павловська Л. О. Опозиційна семантика у прагматиці благо-злопобажань в англійській та українській мовах / Л. О. Павловська // Волинські наукові студії. – Рівне, 2011. – № 2. – Режим доступу: http://www.univerua.rv.ua/VNS2-2011/Pavlovskaya_L_O.pdf.
9. Нікітюк Т. В. Лексико-семантичні та прагматичні особливості вираження конфронтативного мовленнєвого жанру прокльону у турецькому художньому дискурсі / Т. В. Нікітюк // Мовні і концептуальні картини світу. 2013. – Вип. 43. – Ч. 3. – С. 144-149.
10. Стельмах М. П. Твори: в 7 т. / М. П. Стельмах. – Т. 2. – К. : Дніпро, 1982. – 592 с.
11. Франко І. Галицько-руські народні приповідки / І. Франко. – Львів: Наук.т-во ім. Т. Шевченка, 1901.
12. Бойчук Б. Добрані п'єси / Б. Бойчук. – Львів, 2013. – 280 с.
13. Іванченко Р. П. Гнів Перуна / Р. П. Іванченко. – К., 1982. – 503 с.

14. Вусик О. С. Словник українських синонімів / О. С. Вусик. – Дніпропетровськ: Січ, 2000. – 424 с.
15. Франко І. Я. Твори: у 2-х т. / І. Я. Франко. – К.: Дніпро, 1981. – Т. 2: оповідання. – 495 с.
16. Українські приказки, прислів'я і таке інше / М. Номис. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.
17. Славянские древности. Этнолингвистический словарь: в 5-ти т. / Н. И. Толстой. – М., 1995. – Т. 1. – 1995. – 584 с.
18. Горлач Л. Руїна: історичний роман у віршах / Л. Горлач. – К.: Бібліотека українця, 2004. – 256 с.
19. Білоноженко В. М. Фразеологічний словник української мови: у 2-х кн. / В. М. Білоноженко. – К.: Наук. думка, 1999. – Кн. 1. – 1999. – 528 с.
20. Українка Леся. Твори: в 5-ти т. / Леся Українка. – К., 1952. – Т. 3. – 800 с.
21. Іваничук Р. І. Черлене вино / Р. І. Іваничук. – Львів: Каменяр, 1979. – 350 с.
22. Дем'янова Ю. О. Злопобажання як ціннісний компонент етномовної свідомості / Ю. О. Дем'янова // Актуальні проблеми слов'янської філології. – Вип. 24. – Ч. 2. – Бердянськ: БДПУ, 2011. – С. 457-468.
23. Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного. / Г.-Г. Гадамер / Семантика и герменевтика. – М.: Искусство, 1991. – С. 60-71.
24. Підмогильний В. П. Невеличка драма / В. П. Підмогильний. – Дніпропетровськ: Промінь, 1990. – 326 с.
25. Словник української мови: в 11-ти т. – Т. 11. – К.: Наукова думка, 1980. – 700 с.
26. Мирний П. Твори: в 5-ти т. / П. Мирний. – К., 1954. – Т. 1. – 371 с.
27. Багряна А. Свангелів – від лукавого [Електронний ресурс] / Анна Багряна. – Режим доступу: <http://www.kurbas.org.ua/dramlab/bagryana/angely.pdf>.
28. Етимологічний словник української мови: у 7-ми т. / О. С. Мельничук та ін. – Т. 6. – К.: Наукова думка, 2012. – 566 с.
29. Грищенко Ф. Лукавий і нечистий / Ф. Грищенко // Людина і світ. – 1973. – № 9. – С. 53-60.
30. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування / Я. Радевич-Винницький. – К.: Знання, 2006. – 291 с.
31. Хоткевич Г. М. Твори: в 2-х т. / Г. М. Хоткевич. – Т. 1. – К.: Дніпро, 1966. – 536 с.
32. Шевченко Т. Повне зібрання творів: в 6-ти т. / Т. Шевченко. – Т. 1. – К., 1963. – 484 с.
33. Скляренко С. Д. Твори: у 4-х т. / С. Д. Скляренко. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 3: Святослав: роман. – 616 с.

Войцеховская Н. К. Проклятия и злопожелания в украинском конфликтном диалогическом дискурсе

Аннотация. В статье на материале художественного дискурса описываются лексико-семантические и прагматические особенности высказываний-проклятий и злопожеланий как коммуникативных единиц эмоционально-оценочного значения. Доказано, что выбор определенного явления в негативных формулах обуславливается значимостью этого феномена для носителя языка в разных аспектах этнокультуры.

Ключевые слова: высказывания-проклятия, злопожелания, конфликтная ситуация, эмоционально-оценочное значение, этническое языковое сознание речевой стереотип, негативные волюнтаривы.

Voitsekhivska N. Curses in the Ukrainian conflict dialogical discourse

Summary. The article deals with curses and negative wishes as communicative emotional and axiological units. Lexical and grammatical features and pragmatic implementation of curse utterances on the basis of artistic discourse are considered. It is proved, that choice of a special phenomenon in curses/negative wishes is conditioned by its significance for the native speaker in different aspects of the ethnic culture.

Key words: utterance of curse, conflict situation, emotional and axiological meaning, ethnical language consciousness, language stereotype, negative wishes.